

ANFÖRANDE

DATUM: 2008-12-05
TALARE: Svante Öberg
PLATS: Folkets hus, Stockholm

SVERIGES RIKSBANK
SE-103 37 Stockholm
(Brunkebergstorg 11)

Tel +46 8 787 00 00
Fax +46 8 21 05 31
registratorn@riksbank.se
www.riksbank.se

■ Lönebildning och penningpolitik

Tanken är att jag ska tala om lönebildning och penningpolitik idag. Den största delen av mitt anförande kommer också att handla om det. Men med tanke på att vi flyttade fram det penningpolitiska mötet till i onsdags och att vi då sänkte reporäntan till 2 procent så vill jag börja med att säga ett par ord om det beslutet. Som ni kanske vet brukar ledamöter i direktionen inte diskutera sin egen syn på det senaste räntebeslutet förrän protokollet från mötet har publicerats. Det är ju först då enskilda ledamöters ståndpunkter redovisas officiellt. Protokollet från mötet i onsdags publiceras den 17 december. Mina kommentarer om räntebeslutet och det aktuella läget speglar därför direktionens samlade syn.

Anledningen till att vi valde att flytta fram det penningpolitiska mötet två veckor var att det stod klart för oss redan på ett tidigt stadium att reporäntan behövde sänkas kraftigt. I den situation vi befinner oss i bedömde vi det som angeläget att fatta ett snabbt beslut. Vi sänkte alltså reporäntan med 1,75 procentenheter. Det är en kraftig sänkning och det beror på att det sedan den förra penningpolitiska rapporten i oktober skett en oväntat snabb och tydlig försämring av konjunkturen i både Sverige och omvärlden. Så för att motverka att utvecklingen blir alltför svag och inflationen för låg behövdes en kraftig sänkning av reporäntan. Att räntan behövde sänkas mycket berodde också på att penningpolitiken under senare tid inte haft lika stort genomslag på ekonomin som den brukar ha. Med lägre styrräntor och en mer expansiv finanspolitik både i Sverige och omvärlden räknar vi med att konjunkturedgången dämpas och att en återhämtning sker i slutet av 2009.

I detta akuta läge kan man undra varför lönebildningen är något som behöver diskuteras just nu. Det är självklart så att lönebildningen inte är det centrala för penningpolitiken i det här akuta läget. Samtidigt är det viktigt att ha något stadigt att hålla fast vid då det blåser kraftigt. Den svenska ekonomin står idag betydligt stadigare än den gjorde i början av 1990-talet – mycket tack vare de lärdomar som drogs av den krisen och de förbättringar av ekonomins funktionssätt som har skett sedan dess. Jag vill hävda att lönebildningen har varit en viktig del i detta och det tänker jag förklara närmare i mitt tal idag. I slutet av mitt anförande tänkte jag också ge min personliga syn på en fråga som kommit upp i efterspelet till den senaste avtalsrörelsen, nämligen vilken sektor som bör sluta avtal först och på så sätt sätta märket – normen – för lönerna i övriga sektorer.

Men en fråga man kanske först av allt bör ställa sig är varför Riksbanken överhuvudtaget är intresserad av hur lönebildningen fungerar. Lönebildning och penningpolitik hänger ihop. Riksbanken är inte en part i avtalsförhandlingarna. Det är arbetsmarknadens parter som sköter förhandlingarna. Men löneutvecklingen påverkar inflationen och inflationen påverkar löneutvecklingen. Vårt jobb är att hålla inflationen på en låg och stabil nivå. Det underlättas av om lönebildningen fungerar väl.

Mitt anförande idag kan sammanfattas i följande fyra punkter:

- Lönebildningen har fungerat bättre de senaste femton åren än under 1970- och 1980-talen.
- Kostnadsökningarna är högre under innevarande avtalsperiod än under de senaste avtalsperioderna.
- Konjunkturen försvagas, inflationen sjunker snabbt och Riksbanken sänker räntan.
- Den internationellt konkurrensutsatta sektorn bör vara normerande för löneutvecklingen även i avtalsförhandlingarna år 2010.

Anförandet är strukturerat efter dessa fyra punkter.

Jag vill också klargöra att det är mina egna åsikter om lönebildning som framförs i anförandet och att de inte nödvändigtvis delas av mina kollegor i Riksbankens direktion.

Lönebildningen i ett längre perspektiv

Höga löneökningar och devalveringar under 1970- och 1980-talet

Jag tror alla här håller med om att lönebildningen har fungerat bättre de senaste femton åren än under 1970- och 1980-talen. Ett sätt att illustrera detta är att jämföra utvecklingen av inflationen i Sverige och Tyskland. Under 1960-talet var inflationen i genomsnitt drygt en procentenhet högre i Sverige än i Tyskland.

Efter Bretton Woods-systemets sammanbrott i början av 1970-talet skulle inflationen i Tyskland fungera som nominellt ankare för inflationen i Sverige genom att den svenska kronan var knuten till valutakorgar som var dominerade av den tyska D-marken.

Det visade sig att denna strategi inte fungerade. Under 1970- och 1980-talen var inflationen i Sverige i genomsnitt mer än 4 procentenheter högre än i Tyskland (se diagram 1).

Detta hänger till stor del samman med hur arbetskostnaderna utvecklades i de båda länderna. Arbetskostnaderna per producerad enhet – enhetsarbetskostnaderna – ökade mycket snabbare i Sverige än i Tyskland under 1970- och 1980-talet (se diagram 2).

För att stärka den svenska industrins konkurrenskraft devalverades den svenska kronan ett flertal gånger i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. Kronans kurs mot D-marken försvagades på så vis kraftigt under en längre tid.

■ Detta gjorde att konkurrenskraften gentemot Tyskland faktiskt stärktes något.¹ Men en jämförelse av enhetsarbetskostnaderna i Sverige och Tyskland i samma valuta visar att skillnaden precis innan krisen i början av 1990-talet ändå började bli lika stor som före devalveringarna i början av 1980-talet. I och med att arbetsmarknadens parter kunde räkna med devalveringar, fanns inte så starka skäl att försöka undvika att hamna i kostnadsproblem.

Problemen förvärrades under andra hälften av 1980-talet och början av 1990-talet när Sverige genomgick en period som i mångt och mycket kan karaktäriseras som en klassisk finanskris. Avvecklingen av kredit- och valutaregleringarna följdes av en kraftig kreditexpansion, en överhettning av ekonomin, stora bytesbalansunderskott och till sist ett sammanbrott.

Inflationen i Sverige i nivå med Tysklands sedan början av 1990-talet

Sedan början av 1990-talet har inflationen i Sverige varit ungefär densamma som i Tyskland (se diagram 1). Det finns naturligtvis flera skäl till att inflationen i Sverige har kommit ner till en låg och relativt stabil nivå. Den kris som Sverige gick igenom i början av 1990-talet var den djupaste lågkonjunkturen sedan depressionen på 1930-talet. BNP minskade tre år i rad och sysselsättningen föll med över en halv miljon personer. Det drev också ner inflationen till en låg nivå. Efter det att den fasta kursen för kronan mot den europeiska valutan ecu hade släppts i november 1992 infördes en penning- och valutapolitik med en flytande växelkurs och ett inflationsmål på 2 procent. Finanspolitiken stramades åt. Budgetsaneringen i mitten av 1990-talet var internationellt sett mycket kraftfull och medverkade också till att inflationen hölls nere, trots att kronan hade försvagats med cirka 25 procent direkt efter det att den flytande växelkursen införts. Något liknande lyckades man inte med efter devalveringarna i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. Riksbanken gavs så småningom en självständig ställning i syfte att öka trovärdigheten för inflationsmålet, och man lyckades i denna strävan.

Förbättringar av lönebildningen har bidragit till en god utveckling

En annan viktig orsak till att inflationen i Sverige har kunnat hålla jämna steg med inflationen i Tyskland och numera euroområdet är att lönebildningen har förbättrats.

Under 1980-talet blev det allt mer uppenbart att den svenska lönebildningen inte fungerade på ett sätt som var förenligt med en samhällsekonomi i balans. Avtalsförhandlingarna påbörjades ofta först efter det att de gamla avtalen hade gått ut, vilket gjorde att förhandlingarna fick föras under mer pressade förhållanden utan fredsplikt. Löneavtalen innehöll pris-, löne- och förtjänstutvecklingsgarantier och omförhandlingsklausuler, vilket bidrog till att priser och löner jagade varandra i en uppåtgående spiral. Avtalen avsåg ofta ett golv ovanpå vilket det tillkom en betydande löneglidning.

Flera faktorer har bidragit till den förbättrade lönebildningen. I mars 1990 tillsatte regeringen den så kallade Rehnbergkommissionen. Grundat på kommissionens förslag träffades stabiliseringsavtal på huvuddelen av arbetsmarknaden. De med-

¹ Här och i fortsättningen används begreppet "konkurrenskraft" i bemärkelsen relativ enhetsarbetskostnad i gemensam valuta.

verkade till att löneökningstakten föll från cirka 10 procent 1990 till 3 - 4 procent per år 1992 – 1993 och att avtalen inte innehöll några följsamhetsklausuler.

I mars 1997 träffade parterna inom industrin ett nytt samarbetsavtal, det så kallade Industriavtalet. Parterna kom genom avtalet överens om regler för förhandlingarna och ett gemensamt ansvar för lönebildningen på sin del av arbetsmarknaden. Liknande avtal, men inte lika långtgående, har följt inom andra områden.

År 2000 påbörjade det nya Medlingsinstitutet sin verksamhet. Därmed etablerades en oberoende tredje part på arbetsmarknaden med uppgift att verka för en väl fungerande lönebildning. Medlingsinstitutet fick också ökade befogenheter att agera i samband med avtalsförhandlingar. Konjunkturinstitutet fick samtidigt i uppdrag att årligen utarbeta rapporter om de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen, de så kallade Lönebildningsrapporterna.

De senaste femton åren har de nationella avtalen i stort sett innehållit lönenivåer, som har varit väl förenliga med en låg och stabil inflation och en god utveckling av produktion och sysselsättning. Avtalsförhandlingarna har påbörjats i god tid innan de gamla avtalen har gått ut. Den internationellt konkurrensutsatta sektorn har normalt gjort upp först och satt märket för andra delar av ekonomin. Avtalen har normalt varit treåriga. De innehåller inte längre följsamhetsklausuler som gör att löner och priser jagar varandra i en uppåtgående spiral. Samtidigt har lönebildningen inom de nationella ramarna gett utrymme för betydande variationer mellan företag och individer. Antalet konflikter på arbetsmarknaden har varit lägre än tidigare.

Att lönebildningen har fungerat relativt väl de senaste femton åren har även inneburit att Sveriges internationella konkurrenskraft har kunnat bevaras eller till och med stärkas sedan kronan släppte den fasta kursen mot eucn i november 1992. En skillnad jämfört med tidigare episoder är att enhetsarbetskostnaderna sedan 1993 i Sverige har ökat i samma takt som i Tyskland. Det är en viktig förklaring till den likartade utvecklingen av inflationen. Den nominella växelkursen har varit påfallande stabil fram till dess att finanskrisen förvärrades i september. Sveriges kostnadsläge i tillverkningsindustrin har sänkts de senaste 15 åren vid en jämförelse av en större grupp länder (se diagram 3). Den svenska exporten har ökat kraftigt och bytesbalansen uppvisar stora överskott.

Reallönernas utveckling är ytterligare ett sätt att illustrera att lönebildningen har fungerat bättre de senaste 15 åren än under 1970- och 1980-talen. 1997-2007 var den genomsnittliga reala löneökningen 2,5 procent per år. Inte sedan 1960-talet har en så lång period med reallöneökningar förekommit. Detta kan jämföras med perioden 1970-1992, då den genomsnittliga reallöneökningen var 0,7 procent. Under flera år under 1980-talet och början av 1990-talet sjönk reallönerna (se diagram 4).

Löner och kostnader under innevarande avtalsperiod

Jag kommer nu in på min andra punkt, vilken är löner och kostnader under innevarande avtalsperiod. Såvitt vi nu kan bedöma kommer kostnadsökningarna att bli högre under innevarande avtalsperiod än under de senaste avtalsperioderna. Löneökningarna blir något högre och produktiviteten utvecklas betydligt sämre.

■ *Högre löneavtal 2007 än föregående avtal*

Jag var själv ganska optimistisk inför avtalsförhandlingarna våren 2007 i den meningen att de i huvudsak skulle genomföras i god tid innan de gamla avtalen gick ut, att de skulle genomföras utan mer omfattande konflikter och att de skulle resultera i löneökningar som var förenliga med Riksbankens inflationsmål. Min bedömning grundades då på tre omständigheter.

För det första var de ekonomiska förutsättningarna goda inför avtalsförhandlingarna. Lönerna hade ökat måttligt under de senaste åren och det fanns lediga resurser på arbetsmarknaden. För det andra hade lönebildningen förbättrats sedan krisen i början av 1990-talet. För det tredje hade ramverket för penningpolitiken förbättrats och därmed förutsättningarna för en låg och stabil inflation. Allmänhetens förväntningar var inställda på att inflationen skulle hamna på inflationsmålets 2 procent per år.

Samtidigt var min bedömning att riskerna fanns på "uppsidan", det vill säga att löneökningarna skulle kunna bli högre. Tillväxten i ekonomin var stark och sysselsättningen ökade snabbt. Trots de senaste årens goda erfarenheter skulle avtalsförhandlingarna kunna bli betydligt svårare. Marknadskrafterna skulle också kunna dra upp löneökningarna till högre nivåer.

När avtalen började bli klara blev jag mer bekymrad. Nivåerna på de avtalade löneökningarna var betydligt högre än vid föregående avtalsförhandlingar. Utfallet liknade mer det riskscenario vi hade redovisat i en penningpolitisk rapport i februari 2007 innan avtalsförhandlingarna satte igång. Möjligheterna att föra en relativt expansiv penningpolitik med låga räntor och ändå klara inflationsmålet minskade.

Något högre löneökningar 2007-2009 än föregående avtalsperiod

I februari 2007 var Riksbankens bedömning att timlönerna skulle öka med 3,9 procent per år under treårsperioden 2007 – 2009. När mer information om resultatet av avtalsförhandlingarna blev tillgänglig i juni 2007 höjdes den bedömningen till 4,2 procent per år. Personligen var jag inställd på att timlönerna skulle komma att öka mer än så.

Sedan våren 2007 har den ekonomiska utvecklingen blivit betydligt sämre än vi då räknade med. Krisen på de finansiella marknaderna har dragit med sig en kraftig konjunkturavmattning i USA som har en dämpande effekt på den ekonomiska utvecklingen i andra länder och även i Sverige. Det kan i sin tur ha gjort företagen mer kostnadsmedvetna och mindre benägna att nyanställa och att höja lönerna mer än enligt avtalen.

Det är därför rimligt att nu räkna med lägre löneökningar under den treåriga avtalsperioden än vi kunde förutse våren 2007. Vår bedömning är nu att timlönerna kommer att öka med i genomsnitt 3,7 procent per år under treårsperioden 2007 – 2009, mätt på det sätt som Medlingsinstitutet redovisar statistiken och med trediondelar mer på det sätt som Nationalräkenskaperna redovisar löneutvecklingen. Det är cirka en halv procentenhet mer per år än under den föregående treåriga avtalsperioden.

■ ... och svagare produktivitetstillväxt ger högre kostnadsökningar

Arbetskostnaderna per producerad enhet har emellertid ökat betydligt mer än vi räknade med våren 2007 eftersom produktivitetstillväxten har blivit betydligt svagare än vi då förutsatte. I februari 2007 räknade vi med att enhetsarbetskostnaden skulle komma att öka med 2,3 procent per år under perioden 2007 – 2009.

Nu räknar vi med att enhetsarbetskostnaderna ökar med i genomsnitt 3,8 procent per år 2007 – 2009 att jämföra med i stort sett 0 procent per år 2004 – 2006 (se diagram 5). Det medför att många företag nu står inför ett val att antingen höja priserna för att motverka nedgången i lönsamheten, vilket kan vara svårt i den nuvarande situationen med allt svagare efterfrågan, eller att dra ner på personalstyrkan. Vår bedömning är att det snarare är det senare som kommer att bli resultatet. Prishöjningarna kommer att bli måttliga medan sysselsättningen kommer att minska påtagligt.

Under de tre föregående avtalsperioderna bidrog den höga ökningstakten i produktiviteten till att hålla nere enhetsarbetskostnaderna. Produktivitetstillväxten var överraskande stark, säkert starkare än många hade räknat med när avtalen förhandlades fram.

Produktiviteten har nu fallit 7 kvartal i rad (se diagram 6). Mitt intryck är att produktivitetens utveckling den senaste tiden i allt väsentligt är ett resultat av den svagare konjunkturen. Tillväxten har avtagit snabbt medan antalet sysselsatta har fortsatt att öka.

Om man studerar hur BNP och sysselsättningen varierar över konjunkturen så framgår det tydligt att konjunkturvariationen i sysselsättningen reagerar med en eftersläpning i förhållande till produktionen. Det tycks dessutom som om eftersläpningen har ökat sedan början av 1990-talet (se diagram 7).

Riksbankens bedömning är att en återhämtning av produktivitetstillväxten är trolig de närmaste åren. För detta talar bland annat de historiska samband som jag har diskuterat nyss. Vi räknar dock inte med en lika hög tillväxttakt som mellan 2002 och 2006. I den senaste penningpolitiska uppföljningen bedömdes produktivitetstillväxten bli i genomsnitt drygt 2,5 procent 2010 och 2011.

Produktivitetstillväxten på längre sikt är en svårare fråga. Det har framförts ett antal förklaringar till den snabba produktivitetstillväxten fram till och med 2006. IT-sektorn är relativt stor i Sverige, IT-investeringarna har varit omfattande, tidigare avvecklingar av produktmarknader har ökat konkurrensen, Sverige är en liten öppen ekonomi vilket också leder till ett högt konkurrenstryck etc. Mitt intryck är att IT även i fortsättningen kommer att bidra till en relativt snabb utveckling av produktiviteten i Sverige, medan högre realräntor och energipriser kan komma att dra ner tillväxttakten. Vi räknar sammantaget med en lägre långsiktig ökningstakt än den vi såg från mitten på 1990-talet fram till mitten av 2000-talet.

Den aktuella konjunkturutvecklingen och penningpolitiken

Jag ska nu kort beröra den aktuella penningpolitiken. Sammanfattningsvis kan situationen beskrivas på följande sätt: Konjunkturen försvagas, inflationen sjunker snabbt och Riksbanken sänker räntan .

■ *Den finansiella krisen fördjupar konjunkturedgången*

Både internationellt och i Sverige dämpas nu BNP-tillväxten. Vi räknar med att tillväxten i den svenska ekonomin blir negativ nästa år (se diagram 8). Sysselsättningen beräknas minska med över 120 000 personer de närmaste två åren och arbetslösheten beräknas stiga till 8,4 procent (se diagram 9 och 10). En viktig orsak till den kraftigt försvagade konjunkturen vi ser framför oss är att den globala finansiella krisen har förvärrats under hösten.

Inflationen har varit ovanligt hög under det senaste året. Men den kommer sannolikt att minska snabbt under det kommande året. I USA har den minskat tre månader i rad och i euroområdet föll den till 2,1 procent i november. I Sverige minskade inflationen till 4,0 procent i oktober, men vi bedömer att den har fallit påtagligt i november även hos oss (se diagram 11).

Inflationen har varit hög men dämpas snabbt

En fråga som vi har haft anledning att fundera på under året har varit de kraftiga svängningarna i energi- och livsmedelspriserna. En av anledningarna till att vi höjde räntan fram till i höstas var för att förhindra att det som startade som prisökningar på världsmarknaden skulle sprida sig till andra områden via pris- och lönebildningen.

Jag har under året framfört uppfattningen att det inte föreföll särskilt troligt att prisökningar på energi och livsmedel på kort sikt driver upp lönerna genom krav på kompensation för prisstegringar. Avmattningen i tillväxten och försvagningen av arbetsmarknaden talade emot en sådan konsekvens. Dessutom finns på större delen av arbetsmarknaden treårsavtal som reglerar de avtalade löneökningarna och det finns inte, som på 1970- och 1980-talen och i en del andra länder, prisutvecklingsgarantier i avtalen som ger automatisk kompensation för prisstegringar. Däremot har jag påpekat vikten av att inflationen och inflationsförväntningarna har kommit ner till cirka 2 procent inför nästa omgång avtalsförhandlingar 2010.

Jag har varit mer bekymrad över spridningseffekter från stigande energi- och livsmedelspriser till övriga priser i ekonomin. Exempelvis har jag pekat på att priserna på livsmedel har stigit snabbare i Sverige än i euroområdet och att Konjunkturbarometern har visat på fortsatt höga planer på prishöjningar i livsmedelshandeln. Det skulle kunna tyda på att det som startade som prisökningar på världsmarknaden sprider sig till andra varor. Risken för en sådan utveckling har nu minskat i och med att energi- och livsmedelspriserna har fallit på de internationella marknaderna och planerna på prishöjningar i livsmedelshandeln har dämpats påtagligt. Den fallande efterfrågan i Sverige och internationellt minskar också ytterligare riskerna för dessa spridningseffekter.

Riksbanken har analyserat frågan om det man kallar inflationens persistens, det vill säga hur länge effekterna av en plötslig upp- eller nedgång i inflationen består. Vi finner två huvudsakliga resultat för Sverige, som liknar resultaten från studier av euroområdet. För det första finns det en persistens i inflationen, men den är att betrakta som måttlig. Något förenklat innebär resultaten att ungefär halva effekten av en plötslig inflationsuppgång finns kvar nästa kvartal.

■ För det andra har persistensen minskat sedan inflationsmålet infördes. En möjlig förklaring är att penningpolitiken har fått en ökad trovärdighet. Tilltron är högre än tidigare till att penningpolitiken strävar efter att föra tillbaka inflationen mot målet efter en störning. En annan möjlig förklaring är att störningarna har varit mindre sedan 1990-talets början än de var tidigare, bland annat genom att lönebildningen har fungerat bättre än tidigare.

En tänkbar slutsats är att det ur penningpolitisk synvinkel ändå kan vara riskabelt att underskatta persistensen. Detta beror på att kostnaden är hög att föra ned inflationen när den väl har tillåtits driva iväg. Därför är det bättre att räkna med en för hög än en för låg persistens.

Tankar inför avtalsförhandlingarna år 2010

Jag skulle nu vilja göra ett personligt inlägg i en fråga som kan vara väsentlig inför nästa stora avtalsrörelse år 2010, om vilken sektor som bör vara löneledande. Min uppfattning är att den internationellt konkurrensutsatta sektorn bör vara normerande för löneutvecklingen även i avtalsförhandlingarna år 2010.

Det har under senare tid förts en debatt om det nuvarande lönebildningssystemet.² En fråga har varit om systemet, med industrin som ensam märkessättare, är det mest lämpliga och långsiktigt hållbart givet att vi nu har en flytande växelkurs istället för en fast växelkurs. Argumentet är att man nu skulle kunna få samma återhållande effekt på lönebildningen om tjänstesektorn sätter märket istället för industrin. Tanken är att om tjänstesektorn sätter märket för högt höjer Riksbanken räntan, vilket dämpar aktiviteten, sysselsättningen och inflationen på motsvarande sätt som om industrin skulle sätta märket för högt och tappa internationell konkurrenskraft.

Internationellt konkurrensutsatt sektor bör vara normerande

Min egen uppfattning är att den internationellt konkurrensutsatta sektorn fortfarande har en central roll i lönebildningen. Men den internationellt konkurrensutsatta sektorn är inte detsamma som industrin. Även andra sektorer är i varierande grad utsatta för internationell konkurrens. Dessutom är det väsentligt att det finns en samsyn mellan de förhandlande organisationerna om vilken del av ekonomin som bör vara normerande.

Jag menar att det inte är någon avgörande skillnad jämfört med tidigare när vi hade en fast växelkurs och nu när vi har en flytande växelkurs. Vårt inflationsmål är i stort sett detsamma som i vår omvärld. Vi såg också tidigare att inflationen de senaste femton åren i stort sett har varit densamma i Sverige som i Tyskland.

Den enda möjligheten att vi ska kunna ha högre löneökningar är att produktivtetsutvecklingen är högre i Sverige än i omvärlden. Så har det också varit när man ser på utvecklingen i Sverige jämfört med euroområdet sedan år 2000. Lönerna har ökat snabbare i Sverige än i euroområdet, men produktivtetsutvecklingen har också varit starkare i Sverige och inflationen har varit ungefär densamma (se diagram 12)

² Se till exempel L. Calmfors, "Kris i det svenska avtalssystemet?", *Ekonomisk debatt* nr 1, 2008 och P. Braunerhjelm med flera, "Krisstämpeln på det svenska avtalssystemet – en överdrift", *Ekonomisk debatt* nr 5, 2008.

■ För industrin är situationen i stort sett densamma i en valutakursregim med flytande växelkurs som i en med fast växelkurs, i den meningen att löneavtalen måste sättas framåtblickande med hänsyn till kostnadsutvecklingen i omvärlden. Normalt kan det vara rimligt att förutsätta att växelkursen är oförändrad, vilket illustreras av den stabila utvecklingen av kronan mot euron från 2002 fram till i höst. En hypotes om oförändrad kurs gör förutsättningarna desamma under fast och rörlig växelkurs.

Kronan har försvagats kraftigt i den nuvarande finansiella turbulensen och vi räknar med att den på sikt återgår till den ungefär den nivå som gällde före krisen. Förhoppningsvis har kronan stabiliserats på en starkare nivå än dagens inför avtalsförhandlingarna 2010. Det är i alla fall vad vi på Riksbanken räknar med (se diagram 13).

För tjänstesektorn är däremot situationen annorlunda vid en flytande växelkurs. Om tjänstesektorn är löneledande och löneökningarna blir högre än vad som är förenligt med inflationsmålet så höjer Riksbanken under normala omständigheter räntan. Det resulterar normalt i att kronan förstärks samt att aktiviteten i ekonomin och inflationen dämpas. För industrin leder det till en dubbel press på konkurrenskraften, både genom att lönerna stiger mer än i omvärlden och att kronan förstärks.

Men den återhållande kraften av för höga löneökningar i tjänstesektorn är mindre direkt och mindre tydlig än effekten av för höga löneökningar i industrin. Effekterna av för höga löneökningar för tjänstesektorn måste förklaras i flera led (högre löner, högre inflation, räntehöjning, lägre real tillväxt och så vidare), medan effekterna av för höga löneökningar i industrin slår direkt på industriföretagets konkurrenskraft.

Industrins normerande roll är dessutom beroende av mer än att det är en internationellt konkurrensutsatt del av den svenska ekonomin. Genom Industriavtalet har man kommit överens om en ordning där förhandlingar genomförs under fredsplikt och i god tid innan de gamla avtalen går ut, egna ordningar för att hantera konflikter, gemensamma underlag för förhandlingarna med mera.

Min slutsats är därför att industrin, eventuellt utvidgad till andra internationellt konkurrensutsatt delar av den svenska ekonomin, bör vara normerande för löneutvecklingen även i avtalsförhandlingarna år 2010. En bred samsyn om att det är en lämplig ordning skulle underlätta avtalsförhandlingarna och bidra till en väl fungerande lönebildning.

Samtidigt vill jag avslutningsvis åter betona att Riksbanken inte är en part i avtalsförhandlingarna. Det är arbetsmarknadens parter som sköter förhandlingarna. Men löneutvecklingen påverkar inflationen och inflationen påverkar löneutvecklingen. Vårt jobb är att hålla inflationen på en låg och stabil nivå. Det underlättas av om lönebildningen fungerar väl.

Tack för uppmärksamheten!